

Addendum a Thészeusz hajója paradoxonhoz

András Ferenc

2023

Képzeljük el, hogy az Eger város várát, az Egri várat újra építik, úgy, hogy az eredeti köveket újakra cserélik. A régi köveket elszállítják máshova, mondjuk Pilisborosjenő városba, és ott újra építik a várat az eredeti kövekből, az eredeti formájában. Egerben is megmarad a vár, de nem az eredeti kövekből, hanem újakból. A kérdés a következő: van-e ekkor még Egri vár, és ha van, melyik a kettő közül?

1. Ha a vár fő azonossági kritériuma a hely és a folyamatos létezés, akkor továbbra is van Egri vár, csak megújult: eredeti vár = renovált vár.
2. Ha a vár fő azonossági kritériumát a benne lévő régi kövek jelentik, akkor is van Egri vár, csak új helyre költözött: eredeti vár = helyreállított (rekonstruált) vár.
3. Ha mind a hely, mind a benne lévő kövek lényegesek az önazonosság szempontjából, akkor az Egri vár megszűnt létezni, már nem létezik: eredeti vár \neq renovált vár \neq helyreállított vár

Tudnunk kell, hogy miről beszélünk, amikor az „Egri várat” emlegetjük. Mivel ilyen különös esetek a valóságban nem történtek, a mindennapi nyelvnek nincsenek válaszai a kérdésre, ezért nem tudunk megnyugtató választ adni a rejtvényre. Ezek után nézzük Thészeusz hajóját, és a hozzá kapcsolódó filozófiai rejtvényt. A hajó azonosítási kritériuma az volt, hogy Thészeusz felszállt a hajóra, és elindult a tengeren a célja felé. A hosszú úton a hajó számos alkatrészét kicserélték, de semmilyen kétség nem támadt bennünk, hogy van-e és melyik a Thészeusz hajója, mivel a hajó újra azonosítási kritériuma nem a hajó alkatrészeiből állt, hanem abból a tényből, hogy Thészeusz rajta utazott. A hajó folyamatos létezése, és a folyamat során a hős rajta való

folyamatos utazása azonosítja újra a hajót az időben. Nem beszélhetnék „Thészeusz hajójáról”, ha a hős az utazás során cserélgette volna a hajóit.

Mások az azonosítási és fennállási kritériumok az úton lévő hajó, és mások a kiállított hajó esetén. Az út során akár a hajó valamennyi alkatrészét is kicserélhetik, ez nem jelent azonosítási problémát. Thészeusz hajójának az az azonossági kritériuma, hogy rajta utazik a hős. Ha út közben változtatná a hajókat, akkor nem lenne értelme a hajójáról beszélni. Az úton lévő hajó élőlényhez hasonlatos, minden beépített alkatrész a részévé válik, a hajóból kidobott alkatrész pedig nem. A kiállított hajó esetén azonban más a helyzet, ott a változatlanul való fennmaradás a cél. Thészeusz hajója hazafelé az úton *közlekedési eszköz*, miután kiállították, a *múlt rekvizitumává* vált, megszűnt közlekedési eszköz lenni. A kiállított hajó Thészeusz hajója volt, de most már nem az, a hős miután hazaért, új hajót kapott. Döntenünk kell, hogy meddig, a romlás milyen mértékéig tekintjük a híres utat megjárt hajó leszármazottjának a kiállított hajót. Utána is mondhatjuk, hogy a megmaradt rom hasonlít az eredeti hajóra, de az egyformaságot már tagadjuk. A hasonlóság és egyformaság megfogalmazásához föltételezzük, hogy valamiképp mérhető két hajópéldány eltérése az előző állapottól, illetve a kezdeti állapottól, a mintától.

Amie L. Thomasson's vizsgálódásait követve a következő alternatívák merülnek fel:

1. alkalmazási feltétel – járműről vagy tárgyi emlékről van szó;
2. azonosítási kritérium – ezt a hajót Thészeusz hajójának neveztük el, amikor beszállt a hajóba;
3. újra alkalmazási feltétel – egy a hajó (vagy egy tárgyi emlék) mikor ugyanaz a hajó (vagy tárgyi emlék), mint a korábbi.

Képzeld el, hogy a tengerparton sétálva barátunk rámutat egy hajóra: „Látod, ez itt Thészeusz hajója, ezzel hajózott a Minótauruszt legyőzni.” A hajó kis táblán, írással volt megjelölve ezzel a felirattal: „Ez itt Thészeusz hajója.” Ez az első esemény, amikor először láttam a hajót, mint *emléket*, a hajó azonosítási kritériuma.

Sok-sok év múlva újra arra jártam, és megtaláltam a táblát, és a tábla mögött a hajót. A hajón látszott, hogy az évek alatt sokat javították, és az igazat megvallva, már nem nagyon emlékeztem arra, hogyan is nézett ki, amikor először láttam. De látva a táblát, elhittem, hogy a hajó ami előtt áll a Thészeusz hajója. Közben megtudtam, hogy már nincsen egyetlen eredeti alkatrésze sem, mindet kicserélték. Viszont a régi alkatrészből valaki egy más helyen újjáépítette a hajót az eredeti formájában, csak kissé korhadt deszkákkal. Ő úgy gondolja, hogy nála van Thészeusz hajója. Most akkor kinek van igaza, melyik hajó a Thészeusz hajója? Tudnunk kell, hogy miről beszélünk, mit jelent a „Thészeusz hajója” logikai tulajdonnév, különben a kérdés értelmetlen.

1. Ha a hajó egy jármű, és azonossági kritériuma a hely ahol eredetileg kihelyezték, és a folyamatos létezés a tábla mellett, akkor Thészeusz hajója létezik, és ott van a tábla mellett, csak megújult: eredeti hajó = renovált hajó.
2. Ha a hajó egy emlék, és fő azonossági kritériumát a benne lévő régi deszkák jelentik, akkor is létezik Thészeusz hajója, de nem a táblánál, hanem az új helyen: eredeti hajó = helyreállított hajó.
3. Ha mind a táblánál lévő hely, a folyamatos létezés, valamint a hajó alkatrészei is lényegesek az önazonosság szempontjából, akkor Thészeusz hajója megszűnt létezni: eredeti hajó \neq renovált hajó \neq helyreállított hajó.

Egy korábbi írásomban (<https://ferenc.andrasek.hu/papers/notes-sth9.pdf>) megmutattam, dönthetünk úgy, hogy Thészeusz hajója, mint kiállított emlék csak addig létezik, ameddig pl. meg van az eredeti alkatrészek többsége, vagy ha szigorúbbak vagyunk, meg van az eredeti alkatrészek 70%-a. A változást az eredeti állapothoz kell mérni, mert csak ebben az esetben kapunk ekvivalencia relációt. A változást az előző állapothoz mérve hasonlóság relációt kapunk, amelyik nem tranzitív, csak reflexív és szimmetrikus.